

บทที่ 1

บทนำ

1.ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

การแก้ไขปัญหาความยากจนเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของรัฐที่เร่งดำเนินการให้ความยากจนหมดสิ้นไปโดยใช้ยุทธศาสตร์ต่างๆมากมายสิ่งสำคัญคือการพัฒนาบนฐานความรู้ที่ได้จากภูมิปัญญาภายในและการปรับใช้ภูมิปัญญาภายนอก รวมถึงการมีการจัดการความรู้ที่เหมาะสม ทั้งในระดับครัวเรือน กลุ่ม ชุมชน และเครือข่าย เป้าหมายสำคัญของการพัฒนาเพื่อลดความยากจน ให้ชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน และชุมชนอยู่ดีมีสุข จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งในทุกมิติทั้งด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจ และสังคม หรือ TERMS โดยมีเป้าหมายที่จะร่วมกันพัฒนาให้เกิดการพึ่งพาตนเองของชุมชนและเกิดการพัฒนาอย่างบูรณาการ และสมดุลในทุก ๆ ด้าน

แม้ว่าการพัฒนาประเทศที่มุ่งสู่การสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน และเครือข่าย ตลอดจนการส่งเสริมให้เกิดการจัดการความรู้ขึ้นในองค์กรต่าง ๆ รวมถึงในภาคประชาชน และการพึ่งพาตนเองของชุมชน ได้ดำเนินการมาระยะหนึ่งแล้วก็ตามและมีแนวทางไว้หลายประการด้วยกัน แต่การพัฒนาชุมชนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายยังมีปัญหาอุปสรรค ทั้งนี้ได้มีผู้เสนอเนื่องจากองค์ความรู้และการศึกษาอย่างบูรณาการรวมทั้งการพัฒนารูปแบบการบริหารองค์กรชาวบ้านและเครือข่ายแบบบูรณาการ รูปแบบหรือแนวทางการจัดการความรู้ของชุมชนที่เหมาะสม และการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน ยังไม่มีการศึกษาแบบบูรณาการที่ชัดเจน ทั้งการศึกษาในทุกมิติอย่างรอบด้าน การบูรณาการระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง การบูรณาการระหว่างบุคลากรในระดับต่างๆ ทั้งระดับชุมชน จนถึงระดับนโยบาย และการบูรณาการระหว่างสาขาวิชาต่างๆ เพื่อการบรรลุเป้าหมายลดความยากจน พึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนและชุมชนมีสุขดังกล่าว และด้วยความหลากหลายของชุมชนการจะพัฒนาชุมชนไปสู่เป้าหมายดังกล่าวได้ควรจะได้ร่วมกันคิดร่วมวิเคราะห์และเน้นการพัฒนาที่เกิดจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริงจึงได้จัดทำโครงการวิจัยแนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชนขึ้นเพื่อการศึกษาแนวทางการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน ในด้านต่างๆ ทั้งการพัฒนาเครือข่าย การพัฒนาผู้นำ การจัดการความรู้ภูมิปัญญาทั้งภายในและภายนอกกลุ่ม ตลอดจนการพัฒนากลุ่ม เพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชนต่อไป

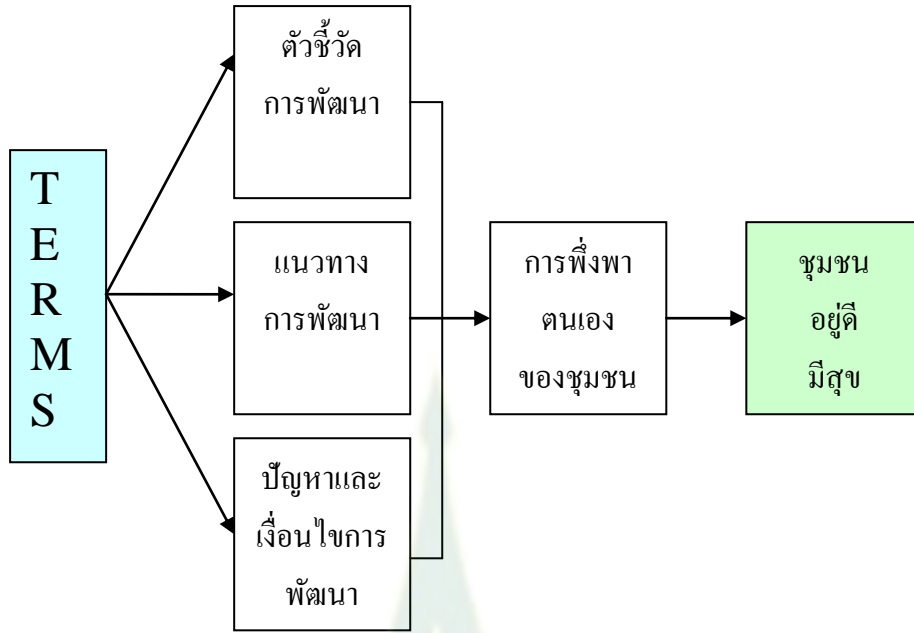
2. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย โครงการวิจัยแนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชน เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยนี้มีดังนี้

- 1) เพื่อประเมินสถานภาพด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจและสังคม หรือ TERMS ในปัจจุบันของชุมชน
- 2) เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน
- 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน
- 4) เพื่อศึกษาปัญหา เงื่อนไขและการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน

3. กรอบแนวความคิดการวิจัย

จากการสังเคราะห์วรรณกรรมต่างๆจะเห็นได้ว่า ได้มีแนวคิด ทฤษฎี แนวทางต่างๆในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชน แต่ยังคงขาดการให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์ตนเอง และการนำไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริงเพื่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป และอาจจะเป็นต้นแบบสำหรับชุมชนอื่นที่มีลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และสังคมคล้ายกันเป็นแนวทางในการต่อยอดการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของชุมชนต่อไป คณะผู้วิจัย จึงกำหนดกรอบแนวคิดสำหรับโครงการวิจัย แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชน ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัยแนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชน

จากกรอบแนวคิดดังกล่าวจะทำการประเมินสถานภาพด้านเทคโนโลยี (T:TECHNOLOGY) เศรษฐกิจ(E : ECONOMIC) ทรัพยากร (R : RESOURCE) จิตใจ(M : MIND) และสังคม (S : SOCIO-CULTURAL) หรือ TERMS ในปัจจุบันโดยกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาตัวชี้วัดการพัฒนา แนวทางการพัฒนา ตลอดจนปัญหา เงื่อนไขและการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อนำไปสู่ชุมชนอยู่ดี มีสุข

4. ขอบเขตของโครงการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชน เป้าหมายเพื่อจะศึกษาแนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองควรเป็นอย่างไร คณะผู้วิจัยจึงได้กำหนดขอบเขตของโครงการวิจัยไว้ 2 ส่วนดังนี้

4.1 ขอบเขตการศึกษา แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชน โดยศึกษาประเด็นสำคัญของชุมชน ดังนี้

- 1) สภาพการณ์ปัจจุบันในด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจ และสังคม (TERMS) ของชุมชน เป็นอย่างไร
- 2) ตัวชี้วัดการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน มีอะไรบ้าง
- 3) แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นอย่างไร

4) ปัญหาและเงื่อนไขในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นอย่างไรและมีการแก้ไขปัญหาอย่างไร

4.2 ขอบเขตพื้นที่ดำเนินการศึกษา

การดำเนินการในพื้นที่ภายใต้การประสานงานของคณะอนุกรรมการประสานงานวิจัยระหว่างมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชและกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งมีการประสานงานและดำเนินการในภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคตะวันออก โดยสอดคล้องกับชุดโครงการใหญ่ทั้งหมด ดังนี้

1) **พื้นที่ศึกษาทั่วไป** จังหวัดในภาคกลาง ภาคตะวันตก ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2) พื้นที่วิจัยเชิงปฏิบัติการ

ภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดชัยนาทดำเนินการใน 1 ชุมชน และชุมชนเปรียบเทียบ 1 ชุมชน
ภาคตะวันตก ได้แก่ จังหวัดสุพรรณบุรี ดำเนินการใน 1 ชุมชน และชุมชนเปรียบเทียบ 1 ชุมชน

ภาคตะวันออก ได้แก่ จังหวัดปราจีนบุรี ดำเนินการใน 1 ชุมชนและชุมชนเปรียบเทียบ 1 ชุมชน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ ดำเนินการใน 1 ชุมชน และชุมชนเปรียบเทียบ 1 ชุมชน

รวม 4 จังหวัด ดำเนินการใน 4 ชุมชน และชุมชนเปรียบเทียบ 4 ชุมชน รวม 8 ชุมชน

5. นิยามศัพท์

การพึ่งพาตนเอง หมายถึง ความเชื่อมั่น เชื่อใจ แน่ใจ เป็นอิสระและกล้าที่จะคิดตัดสินใจและลงมือทำการแก้ปัญหาเพื่อสนองความต้องการด้วยตนเอง

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันที่ใดที่หนึ่ง โดยมีความรู้สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความรู้สึกนึกคิดและสนใจในสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่งทีคล้ายกัน มีการปฏิบัติต่อกันด้วยความรู้สึกว่าจะละคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น

การพัฒนาแบบยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการเท่าที่จำเป็นของปัจจุบันโดยไม่ทำให้คนรุ่นอนาคตต่อไปต้องใช้ความสามารถ(สูงมากยิ่งขึ้น)ในการตอบสนองความต้องการที่จำเป็นของพวกเขา

เทคโนโลยีของชุมชน หมายถึง เทคโนโลยีด้านพืช ด้านสัตว์ เทคโนโลยีพื้นบ้าน และการพัฒนาเทคโนโลยี(สมัยใหม่)ของชุมชน

เศรษฐกิจของชุมชน หมายถึง รายได้ รายจ่าย ทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่ใช้ตัวเงินตลอดจนสินทรัพย์ หนี้สินและการออมของชุมชน

ทรัพยากรของชุมชน หมายถึง ดิน น้ำ ป่า อากาศและสภาวะแวดล้อมทั่วไปของชุมชน
จิตใจ ของชุมชน หมายถึง สภาพจิตใจใฝ่คุณธรรมและใฝ่พัฒนาของชุมชน

สังคมของชุมชน หมายถึง ประเพณี วัฒนธรรมที่ดั้งเดิม ความทันสมัย ความสามารถในการดำรงอยู่ในสังคมและโครงสร้างทางสังคม

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 เป้าหมายที่คาดว่าจะได้รับ

1) ได้แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชนที่สามารถนำไปปรับใช้ในพื้นที่ศึกษาและพื้นที่อื่นที่มีสภาพคล้ายคลึงกัน

2) ชุมชนในพื้นที่ดำเนินการศึกษา เกิดการพัฒนาการบริหารองค์กรชาวบ้านและการจัดการความรู้แบบบูรณาการของชุมชน เพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน อันจะนำไปสู่การเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง ต่อไป

3) เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งในส่วนของชุมชน และระหว่างทีมนักวิจัยรวมทั้งนักวิจัยกับชุมชนเป้าหมาย

4) สามารถใช้เป็นข้อมูลในการเสนอแนะเชิงนโยบายระดับต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นถึงระดับส่วนกลาง ในการดำเนินงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การพึ่งพาตนเองการบริหารองค์กรชาวบ้านและการจัดการความรู้แบบบูรณาการของชุมชน

5) สามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นกรณีศึกษาและใช้ในการเรียนการสอนสำหรับนักศึกษาในระดับปริญญาตรี โท และเอก สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและและสหกรณ์ และสาขาวิชาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป

6.2 ตัวชี้วัด

- 1) ผู้นำ กลุ่ม และเครือข่าย เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน อย่างน้อย 200 คน ใน 4 ชุมชน
- 2) เจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้เรียนรู้ร่วมกันอย่างน้อย 100 คน
- 3) หน่วยงานต่าง ๆ และ ผู้สนใจได้รับทราบข้อมูล และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นไม่ต่ำกว่า 150 ราย
- 4) มีข้อมูลและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายระดับต่าง ๆ และมีการปรับรูปแบบการดำเนินงานการส่งเสริมการเกษตรและการพัฒนาที่เหมาะสมใน 4 จังหวัด
- 5) มีการนำแนวคิดการบริหารองค์กรชาวบ้าน เครือข่าย การจัดการความรู้และการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนไปยังชุมชนอื่น ๆ อีก 4 ชุมชน

6) มีการนำข้อมูลไปใช้เป็นกรณีศึกษาและการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

